

Ma'rufjonova Rohila Lutfulla qizi
Termiz Iqtisodiyot va Servis universiteti
pedagogika kafedrası o'qituvchisi
marufjonovarohila69@gmail.com

MAKTABGACHA YOSHDAGI (5-7) YOSHLI BOLALARDA TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish orqali ularda, atrofdagi dunyo ob'ektlari va hodisalariga qiziqishni rivojlantirish, qiziqishni rivojlantirish va ilmiy faoliyatga motivatsiyani shakllantirish, ularning xususiyatlari (shakli, rangi, o'lchami, tuzilishi, tovushliligi va boshqalar) haqida birlamchi g'oyalarni shakllantirish, aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tasniflash, vaqt va makonga yo'naltirish, munosabatlarni o'rnatish, zarur ma'lumotlarni mustaqil izlash uchun ijobiy motivatsiya yaratish, qiziquvchanlikni, kuzatishni rag'batlantirish, turli asboblarni bilan ishlash malakasini shakllantirish haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: tadqiqotchilik, faoliyat, muloqot, ijodkorlik, qobiliyat, psixik jarayonlar, kognitiv faoliyat, rivojlanish markazlari, tajribalar.

РАЗВИТИЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО (5-7) ЛЕТ

Аннотация: В статье через развитие исследовательской деятельности у детей дошкольной образовательной организации, развитие интереса к предметам и явлениям окружающего мира, развитие интереса и формирование мотивации к научной деятельности, первичные сведения о их характеристики (форма, цвет, размер, структура, звук и т.п.) формирование представлений, развитие умственных способностей, анализ, сравнение, обобщение, классификация, ориентация во времени и пространстве, установление связей, создание положительной мотивации к самостоятельному поиску необходимой информации, стимулируя любознательность, наблюдательность, различные инструменты, говорится о формировании умений работать.

Ключевые слова: исследование, деятельность, общение, творчество, способности, психические процессы, познавательная деятельность, центры развития, переживания.

DEVELOPMENT OF RESEARCH ACTIVITY IN PRESCHOOL (5-7) YEAR OLD CHILDREN

Annotation: In the article, through the development of research activities in the children of the preschool educational organization, the development of interest in the objects and phenomena of the world around them, the development of interest and the formation of motivation for scientific activity, primary information about their characteristics (shape, color, size, structure, sound, etc.) it is stated about the formation of ideas, development of mental abilities, analysis, comparison, generalization, classification, orientation in time and space, establishment of relationships, creation of positive motivation for independent search of necessary information, stimulation of curiosity, observation.

Keywords: research, activity, communication, creativity, ability, mental processes, cognitive activity, development centers, experiences.

Kirish. O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi Toshkent shahrida kichik yoshdagi bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berish masalalari bo'yicha jahon konferensiyasi «Bu borada, avvalambor, yoshlar va bolalarga e'tibor va amaliy g'amxo'rlik ko'rsatish, ularni jismoniy va ma'naviy barkamol etib tarbiyalashga alohida ahamiyat qaratmoqdamiz. Bolalarni kichik yoshdan boshlab rivojlantirish orqali kelajakda ularning o'zligini to'la namoyon etishiga mustahkam zamin yaratayapmiz. Zero, bu ezgu maqsadimiz yo'lida sarflangan investitsiyalar ertaga bir necha barobar ortig'i bilan qaytishiga shubha yo'q», – dedi Shavkat Mirziyoyev (15.10.2022 yil Toshkent shahrida bo'lib o'tgan kichik yoshdagi bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berish masalalari bo'yicha jahon konferensiyasida so'zlagan nutqidan). Maktabgacha yoshdagi bolalarning eksperimentlarda tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish uchun pedagogik shartlarni nazariy jihatdan asoslash, ishlab chiqish va eksperimental ravishda sinovdan o'tkazish. Muammoga oid ijtimoiy-falsafiy, psixologik, pedagogik va metodik manbalarni o'rganish. Maktabgacha yoshdagi bolalardagi tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishdagi muammolarni aniqlash. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarda tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishning bugungi kundagi ahvolini o'rganish. Maktabgacha yoshdagi bolalarning eksperiment o'tkazishda tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishni ta'minlaydigan pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash, ularni amalga oshirish usullarini, vositalarini ishlab chiqish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama tarbiyalash muammosi tarixiy xarakter kasb etib, bu borada sharq mutafakkirlari Abu Nasr Farobiy, Abu ali Ibn Sino, A.Navoiy kabi mutafakkirlar tomonidan yaratilgan talim tarbiyaga oid ilmiy adabiyotlarda bola tarbiyasi uning aqliy va ahloqiy rivojlanishi birgaligidan iborat bo'lishi haqida o'z asarlarida ko'rsatib o'tgan. Yosh avlodga har tomonlama talim-tarbiya berish maqsadida B.Adizov, P.Jo'rayev, S.G'oziyev, O.Jamoldinova, M.Inomova, O.Musurmonova, M.Quronovlar Z.Ismoilova, U.Mahkamov, tomonidan ijtimoiy– pedagogik, antropologik va akmeologik masalalar ilmiy darajada o'rganib chiqilgan. Psixolog olimlardan M.Davletshen, B.Karimova, Z.Nishonova, N.Safaev, E.G'oziyevlar tomonidan muammoning psixologik jihatlarini o'rganilgan.

Tadqiqot metodologiyasi – Kuzatish metodi, suhbat metodi, eksperiment metodi, bolalar ijodini o'rganish metodi, sinov tajriba metodi asosida bolalardagi tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish tadqiq qilingan.

Tahlil va natijalar. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol uslublar innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalardan foydalanib, ta'limning samaradorligini oshirishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga ortib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar qo'llanilganda pedagoglar egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga qaratilgan. Pedagog bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi.

Shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchi vazifasini bajaradi. Hozirgi davrda sodir bo'layotgan innovatsion jarayonlarda ta'lim-tarbiya tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni o'zlashtirish va o'zlashtirgan bilimlarini o'zlari tomonidan baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslarga aylanadi. Shuning uchun ham maktabgacha talim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini sifatli tashkil etish bugungi kunning asosiy vazivasiga aylanib bormoqda

Bugunga qadar olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlarida maktabgacha yoshdagi bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun asosiy ishlar amalga oshirilib kelindi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv faoliyati bolaning ushbu faoliyat sub'ekti sifatida faol transformatsion o'rni bilan tavsiflanadi [14, B. 56]. Kognitiv faoliyatning tuzilishi tizimning tarkibiy qismlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir usuli sifatida belgilanadi va quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1- Jadval. Kognitiv faoliyatning tuzilishi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning to'liq kognitiv rivojlanishi bolaning mustaqil yoki birgalikdagi faoliyatini tashkil etishga asoslanadi. Yosh bosqichlarida kognitiv jarayonlarning rivojlanishi o'ziga xos xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Maktabgacha yoshdagi aqliy kognitiv jarayonlar o'zboshimchalik bilan xarakterlanadi. Bolalar o'zlari, atrofidagi dunyo haqida bilim oladilar, ma'lumotni maqsadli ravishda o'zlashtiradilar, tahlil qilish, umumlashtirishga murojaat qilishlari mumkin.

Kognitiv faollik shakllanish jarayonida, bolaning kelajakdagi rivojlanish darajasini belgilaydi. Maktabgacha tarbiya bosqichiga qanchalik ko'p e'tibor berilsa, maktab hayotida bolalar uchun osonroq bo'ladi. Bola mazkur davrda organizmning tayanch-harakat va yurak-qon-tomir tizimlarining intensiv rivojlanishi hamda takomillashishi, mayda mushaklarning rivojlanishi, markaziy asab tizimidagi ayrim bo'linmalarining rivojlanishi va differensirovkalanishi ro'y beradi. Bolaning vazni oyiga taxminan 200 gr atrofida, bo'yi o'sishi esa 0,5 sm ga ortib boradi, tana proporsiyalari o'zgara boshlaydi. 7 yoshli bolalarning bo'yi o'rtacha 113-122 sm ga, o'rtacha vazni esa 21-25 kg ga teng bo'ladi [7, B. 43]. Miya sohalari deyarli katta yoshli kishilarnikidek shakllangan. Harakat sohalari yaxshi rivojlangan. Suyaklar mustahkamlanishi davom etadi, lekin umurtqa egilishlari hali barqaror emas. Yirik va ayniqsa, mayda motorikaning rivojlanishi davom etadi. Qo'l panjalari mushaklarning koordinatsiyasi intensiv rivojlanadi. Umumiy jismoniy rivojlanish bolaning nozik motorikasi rivojlanishi bilan bog'liq bo'ladi [6, B. 144]. Qo'l barmoqlarining mashq qildirilishi boladagi intellektni oshirish, nutqni rivojlantirish va yozishga tayyorgarlik ko'rish vositasi bo'lib sanaladi. Ushbu yoshda bolada bir qator psixologik o'zgarishlar ro'y beradi.

Bu yosh bosqichining o'ziga xos tomoni bo'lib bilishga doir va fikriy psixik jarayonlarning faol rivojlanishi hisoblanadi. Bola kuzatishga, qarab izlash kabi ixtiyoriy harakatlarni bajaradi. Mana shu yoshda sensor etalonlar – shakl, rang, o'lcham to'la o'zlashtiriladi. Maydon-makonni anglashning rivojlanishi davom etadi. Bola pastga, tepaga, boshqa tomonga kabi tushunchalar bilan amallarni bajara boshlaydi. Shuningdek, endilikda o'ng va chap tomonni tasavvur qilish aniq shakllangan bo'lishi lozim. Biroq, bu yoshdagi bolalarda bir vaqtning o'zida turli xildagi belgilarning hisobga olinishi lozim bo'ladigan paytlarda xatolikka yo'l qo'yishlari uchrashi mumkin.

Diqqat. Maktabgacha yosh davriga kelib bolada ixtiyoriy diqqat rivojlana boshlaydi [12, B. 96]. Bola diqqatini ongli ravishda ma'lum bir predmetlarga va ob'ektlarga yo'naltirib va jamlab tura oladi. Diqqatning barqarorligi ortishi – 20-25 daqiqa, diqqat hajmi 7-8 ta predmetni qamrab oladi. Bola ikkiyoqlama tasvirlarni ko'ra olishi mumkin.

Xotira. Maktabgacha yosh oxiriga kelib bolada psixik faollikning ixtiyoriy shakllari paydo bo'ladi. U endilikda predmetlarni qarab chiqa oladi, maqsadga qaratilgan kuzatishni amalga oshira olishi mumkin, ixtiyoriy diqqat paydo bo'ladi va buning natijasida ixtiyoriy xotira elementlari yuzaga kela boshlaydi. Ixtiyoriy xotira bola o'zi mustaqil ravishda maqsadni belgilaganda – eslab qolish va eslash holatlarda namoyon bo'ladi.

Bolaning eslab qolish istagini har tomonlama rag'batlantirish zarur, chunki bu nafaqat xotiraning, balki bilishga doir boshqa qobiliyatlar – anglash, diqqat, fikrlash, tasavvur qilishning ham muvaffaqiyatli rivojlanish garovidir. Ixtiyoriy xotiraning paydo bo'lishi vositalangan xotiraning – eslab qolishning eng mahsuldor shakli rivojlanishiga yordam beradi [12, B. 106]. Bu yo'ldagi birinchi qadamlar eslab qolinadigan materialning o'ziga xosliklari – yorqinligi,

ommabopligi, noodatiyligi, ko'rgazmalilik va boshqa shu kabilar bilan shartlanadi. Bu davrda maktabgacha yoshdagi bolalarni eslab qolish maqsadlarida tasniflash va guruhlash usullariga maqsadli ravishda o'rgatish mumkin.

Fikrlash. Ilgarigidek, yetakchi bo'lib ko'rgazmali-qiyofoviy fikrlash hisoblanadi, lekin maktabgacha yosh oxiriga kelib so'zli-mantiqiy fikrlash shakllana boshlaydi. U so'zlarni ishlata bilish, fikr-mulohazalar mantiqini tushuna olish mahoratining rivojlanishini ko'zda tutadi. Bu yerda albatta katta yoshlilarning yordami zarur bo'lib hisoblanadi, chunki bolalarning, masalan, predmetlar kattaligi yoki sonini taqqoslashlaridagi bolalarcha fikr-mulohazalarining nomantiqiyliги mavjud bo'lishi ma'lumdir. Maktabgacha bo'lgan yoshda tushunchalarning rivojlanishi boshlanadi. To'la holda so'zli-mantiqiy, tushunchali yoki abstrakt fikrlash o'smirlik yoshiga kelib shakllanadi. Katta maktabgacha yoshdagi bola sabab-oqibatli aloqadorliklarni belgilay olishi, muammoli vaziyatlar yechimini topa olishi mumkin bo'ladi.

Tasavvur. Bola hayotining bu davri tasavvur qilishning o'ziga xos faolligi bilan tavsiflanadi. Dastlab bu faqat yaratuvchilik tasavvurlari bo'ladi, ya'ni, biron-bir ertaknamo qiyofalarni tasavvur qilishga imkon beradigan tarzda bo'ladi, keyinchalik esa butunlay yangi qiyofalarni yaratishga qodir bo'lgan ijodiy tasavvurga aylanadi. Bu bolada fantaziyani rivojlantirish uchun o'ta muhimdir.

Nutq. Grammatika va leksikaning rivojlanishi davom etadi, nutq ravon bo'la boradi. So'z boyligi ortadi, bolalar umumlashtiruvchi otlarni ishlata boshlaydilar, sinonimlar, antonimlar va sifatlardan foydalana boshlaydilar. Agarda bola bilan birga ko'p o'qilsa va muloqot qilinsa, unda bu yoshga kelib ham monologik nutq (tushuntirishli va talqin qiluvchi, bayoniy nutq) hamda muloqotda ishtirok eta olish mahorati yaxshi darajada shakllangan bo'ladi. Yozma nutq shakllana boshlaydi. So'z boyligi taxminan 3 000 ta so'zgacha boyib boradi.

Shaxs rivojlanishi. Maktabgacha yoshdagi bolaning ongidagi asosiy o'zgarish bo'lib "harakatlar ichki rejasi" ning paydo bo'lishi hisoblanib, u bolaga nafaqat ko'rgazmali tarzda, balki ongli ravishda ham turli xildagi tasavvurlarni hosil qilishga yordam beradi. Bolaning o'z-o'zini anglashida "Men" obrazini anglashi refleksiv qobiliyatini belgilaydi, ya'ni, tahlil qilishi, o'z harakatlarining maqsadlari va natijalari uchun javob bera olishi, shu jumladan, o'z kechinmalari, hissiyotlarini anglashi. Aynan shu yangilanish bolaning ma'nan rivojlanishining asosi bo'lib hisoblanadi. 6-7 yoshli bolaning psixik va shaxsiy sohalarida rivojlanishining eng muhim yangi hosilasi sifatida motivlarning bo'ysundirilishi hisoblanadi. "Men qilishim kerak", "Men qila olaman" motivlarining anglanishi "Men xohlayman" motivi ustidan ustunlik qila boshlaydi.

O'z "Men"ini anglash va mana shu asosida maktab yoshi oxiriga kelib ichki hissiyotlarning paydo bo'lishi yangi ehtiyojlarni tug'diradi. Butun maktabgacha yosh davomidagi faoliyatning yetakchi turi bo'lib hisoblangan o'yin mana shuning natijasida endi bolaning ehtiyojlarini to'la qondira olmay qoladi. Bolada endilikda o'z bolalarcha hayoti doirasidan tashqariga chiqishga intilish, ijtimoiy-ahamiyatli faoliyatda o'z o'rnini egallash istagi yuzaga keladi, ya'ni, bola yangi ijtimoiy hissiyotni – "maktab o'quvchisi o'rnini"ni egallashga intiladi, bu esa 6-7 yoshli bolalarning shaxsiy hamda psixik rivojlanishidagi eng muhim natija va o'ziga xosligi bo'lib sanaladi [13, B. 266]. 6-7 yoshda bola o'zini nafaqat uning o'zi hosil qilgan amaliy harakatlar chegaralarida anglay boshlaydi, balki u o'zining atrof-muhitga va boshqa kishilar orasidagi o'z o'rniga nisbatan munosabatlarini tushuna olish hamda tahlil qila olishga (bu yosh uchun xos bo'lgan shaklda) qobil bo'ladi: o'zini ijtimoiy munosabatlar tizimidagi sub'ekt sifatida tushunish – o'zining ijtimoiy "Men" ini anglash paydo bo'ladi. O'z-o'zini baholash bu yoshdagi bolada qoidaga ko'ra, o'zini ko'ra olish tendensiyasiga ega bo'ladi. Bunda bola tashqi baholashga juda bog'liq bo'ladi, chunki u o'zi haqida ob'ektiv fikrni tuza olish imkoniga ega bo'lmaydi, u o'zining qiyofasini tengdoshlari va kattalar o'z nomiga eshitgan baholardan kelib chiqib tuzadi.

Maktabgacha yoshda bo'lgan bolalar yaxshi, va birinchi bo'lishga jon-dili bilan intiladilar, muvaffaqiyatsizlikka uchraganda juda xafa bo'ladilar, kattalarning munosabati, kayfiyati o'zgarib qolishiga yorqin va emotsional ravishda reaksiya ko'rsatadilar. Bu davrda bolalarning guruhda taniqli va yoqimsiz bolalarga ajralib qolishlari aniq namoyon bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi ehtiyoji bo'lib ham o'z tengdoshlar, ham kattalar bilan muloqoti sanaladi.

Oldingi yosh davridagidek yetakchi faoliyat bo'lib syujetli-rolli o'yinlar qolaveradi. Bu yoshdagi o'yinlarning o'ziga xosligi bo'lib shu narsa hisoblanadiki, bunda bolalar kishilarning murakkab o'zaro harakatlarini o'zlashtirishni va uni amalga oshirib ko'rishni, atrof-muhitdagi asosiy hayotiy vaziyatlarni sinab ko'rishni boshlaydilar.

O'yinlar murakkablasha boradi, ba'zan kattalar har doim ham tushuna olmaydigan alohida mazmunga ega bo'ladi. Bunda bolalar butun o'yin maydonini to'la kuzatib turishga, o'yindagi barcha ishtirokchilarni ko'rib turishga va zaruriy o'yin harakatlariga bog'liq bo'ladigan o'z xulq-atvori yoki rolini o'zgartirib turishga qodir bo'ladilar. Bola hissiyotlarning beshta turi bilan atrof muhitni o'rganadi. Nima uchun ko'plab bolalar dunyo va tadqiqot faoliyatiga bo'lgan qiziqishni yo'qotadilar? Ehtimol, bizdan - kattalardan so'rash yaxshiroqdir. Bolaning dunyoni kashf etish istagiga biz odatda qanday javob beramiz? "Qumga tegmang, ko'lmakka kirmang, uloqtiring, tegmang, iflos bo'lasiz. Biroz vaqt o'tgach, katta yoshli bola boshqa bolalar bilan ham gaplashadi va u endi nima uchun qor yog'ayotgani yoki yomg'ir yog'ayotgani, shamol qayerdan esayotgani, nega barglar kuzda tushayotgani bilan qiziqmaydi. Ehtimol, biz - kattalar, atrofimizdagi dunyoga qiziqishni yo'qotganmiz, shuning uchun endi o'rganmaymiz va kuzatmaymiz. Shuning uchun, bizning bolalarimiz ushbu kashfiyotchilik qobiliyatini saqlab qolishlari uchun ularni qo'llab-quvvatlash muhimdir.

Dunyoni o'rganish paytida kiyimlar ifloslanishi, tutqichlar ifloslanishi muhim emas - bularning hammasini o'z holiga qaytarish mumkin, ammo yoshga qarab yo'qolgan dunyoga bo'lgan qiziqishni tiklab bo'lmaydi. Bolalarning qiziqishi - bu bolaning normal holati. Bolaning atrof-olamdagi o'zgarishlar, hodisalardan ta'sirlanib, hayratlanib savol berishi juda yaxshi holat sifatida qaraladi [10, B. 88]. Bunday vaziyatda tarbiyachi - pedagoglar hamda ota-onalar bolalarning "nega" degan savollariga javob berish kerak, yaxshisi bolalar uchun tushunarli bo'lgan tilda va undan ham ko'proq o'rganish istagi uchun maqtash kerak. Ammo bolani paydo bo'lgan savollarga mustaqil ravishda javob topishga yo'naltirsak yaxshi bo'ladi: empirik yoki entsiklopedik usul. Har bir bola o'rganish uchun turli xil narsalarni juda oson topishi mumkin.

Bolalar uchun atrofimizdagi olam tajribalar uchun ulkan laboratoriya. Bola tadqiqotchi, ota-onalar va o'qituvchilar ko'magi bilan, ajoyib kattalar tadqiqotchisi bo'lib o'sadi. Bunday odam nafaqat aqlli, balki juda kuzatuvchan, mantiqiy fikrlash va xulosalar chiqarishga qodir bo'ladi. Bunda kattalar atrofida juda ko'p g'ayrioddiy va qiziq narsalarni topadi, u atrofdagi hamma narsadan xursand bo'lishi va chin dildan hayratga tushishi mumkin. Shunday qilib, bolaning rivojlanishida o'yin faoliyati bilan bir qatorda tadqiqot faoliyati juda katta rol o'ynaydi. Bu xotirani kengaytiradi, fikrlashni faollashtiradi, kuzatuvchanlikni rivojlantiradi, bolaning ufqini kengaytiradi. Kuzatish, o'rganilayotgan sub'ektlar bilan bevosita aloqada bo'lish, tajribalar olib borish maktabgacha yoshdagi bolalarda kuchli bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda tadqiqotlarga qiziqish shakllanadi, eksperimental harakatlar uchun motivatsiya rivojlanadi. Bolalar bog'chasida tadqiqot faoliyatini tashkil etishdan maqsad maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdir [17, B. 80].

Bugungi kunda maktabgacha talim tashkilotlarida rivojlanish markazlarini tashkil etish Davlat talablari va "Ilk qadam" davlat o'quv dasturini amalga oshirishni nazarda tutadi. Markazlarda ishlash har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda eng samarali rivojlanishiga imkon beradigan tarzda, uning individual qobiliyatlari, xohishi, qiziqishlari, faoliyat darajasini inobatga olgan holda tashkil etildi.

Bundan ko'zlangan maqsad, bolaning har tomonlama rivojlanishi, tarbiyalanishi, o'qishi va yozishi ya'ni uning maktabga samarali tayyorgarligini ta'minlash uchun sharoit yaratishdan iborat.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat markazlarini tashkil etishdan ko'zlangan maqsad quydagilarda o'z ifodasini topgan. Bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan ehtiyojni shakllantirish va individual manfaatlarni qo'llab-quvvatlash orqali fikrlash jarayonida boladagi va kognitiv qiziqishni faollashtirish hamda rejalashtirish va uning nazoratini bolaga topshirishdan iborat. Bundan tashqari, nostandart holatlarda samarali harakatlarga tayyorlikni rivojlantirish, tashabbuskorlikni rivojlantirish, o'z fikrlarini ijodiy ifoda etish qobiliyatini rivojlantirish, bolalarni

texnik va badiiy ixtiro bilan tanishtirish orqali vizual idrok (yorqin taassurot natijasida paydo bo'ladigan aniq ichki sezgi) ni rivojlantirish hamda psixik jarayonlar bo'lgan diqqat, sezgi, idrok, xotira, tafakkur, xayol, fikrlash, tasavvurni rivojlantirib borishdan iborat.

Kommunikativ ko'nikmalarni, muloqot qobiliyatini hamda jamoaviy ijodkorlikni rivojlantirish bolalarda tadqiqotchilik qobiliyati va kognitiv faoliyatini rivojlantirish istiqbollarini kengaytirib borish orqali bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish vazifalarini o'z oldiga qo'yadi [12, B. 106].

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda rivojlanish markazlarini tashkil etishning asosiy sharti pedagogdan tayyor bilim olishdan ko'ra, bolaga rivojlanish markazlarida faoliyatni tanlash imkoniyatini berish, bunda u atrofdagi dunyo haqida bilimlarni mustaqil ravishda egallashi, ko'nikmalari va qobiliyatlarini rivojlantirish, bolaga qiziquvchanlik, mustaqil izlanish, tadqiqot jarayoniga qo'shilish imkoniyatini berishdir [7, B. 35].

Rivojlanish markazlari funksiyalari			
ta'lim,	rivojlantiruvchi,	rag'batlantiruvchi,	kommunikativ

2-jadval. Rivojlantirish markazlar funksiyalari

Maktabgacha yoshdagi bolalar guruhlarida faoliyat markazlarini tashkil etish orqali bolada mustaqillikni rivojlantirish ustida ishlashlari kerak, bolalar va kattalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning shaxsga yo'naltirilgan ta'limga asoslangan bolaning tashabbusini rag'batlantirishi kerak. Guruh xonasidan moslashuvchan va o'zgaruvchan tarzda foydalanish talab etiladi. Rivojlanish markazlaridagi tematik, didaktik materiallar bolaning ehtiyojlari va manfaatlarini qondirishga xizmat qilishi kerak. Markazlarning dizayni estetik, bolalar uchun jozibali bo'lishi kerak, va mustaqil faoliyatga bo'lgan istakni keltirib chiqarishi kerak. Guruh xonasida rivojlanish markazlarini yaratishda o'yin faoliyatining yetakchi rolini hisobga olish kerak. Rivojlanish markazlaridagi jihozlar xavfsiz va didaktik materiallar bolaga tegishli bo'lishi va bolalarning yoshiga mos bo'lishi lozim. Rivojlanish markazlaridagi didaktik materiallar tematik vazifalarni hisobga olgan holda o'zgarishi kerak [12, B. 107]. Markazlarni uskunalar bilan ortiqcha jihozlamaslik zarur. Rivojlanish markazlari bolalar va kattalar bilan aloqa qilish va birgalikdagi faoliyatni, shuningdek o'z o'zi bilan shug'ullanish imkoniyatini ta'minlashi hamda tematik rejalashtirishga ko'ra, pedagog rivojlanish markazlarini didaktik materiallar va o'yin uskunalari bilan ta'minlash ustida o'ylashi va to'ldirishi kerak. Har bir markazning maqsadiga muvofiq haftaning boshida pedagogning tematik rejasiga binoan, materiallar tayyorlanadi va jihozlanadi.

Qurilish, konstruktorlik va matematika markazi: har xil qurilish to'plamlari - kublar, legolar, bloklar, konstruktorlar, o'ynash uchun didaktik o'yinlar va boshlang'ich matematik tasavvurlarni rivojlantirish uchun o'quv materiallari.

Syujetli-rolli o'yinlar va dramalashtirish markazi: teatrning barcha turlari uchun atributlar va o'yin materiallari, rolli, dramatik, rejissyorlik va dramatisatsiya o'yinlari, shlyapalar - maskalar, o'yin to'plamlari va burchaklarda o'ynash uchun o'yinchoqlar - masalan "Sartarosh", "Kasalxona" va "Do'kon" o'yinlari atributlari.

Til va nutq markazi: didaktik o'yinlar, tematik mavzuli, katta va kichik formatdagi rasmlar, tasviriy materiallarlar, voqealar ketma-ketligini belgilash uchun rasm seriyalari, turli mezonlarga ko'ra guruhlash va boshqalar, bolalar kitoblari kutubxonasi, tematik albomlar, topishmoqlar albomlari, magnit harflar to'plami, "Rasmlar Alifbo" kubiklari.

Ilm, fan va tabiat markazi: atrof-muhit madaniyati bo'yicha didaktik materiallarlar, "Tabiat va odam" rasmlari va illyustratsiyalari, valiologiya bo'yicha maketlar, tabiiy materiallarning xususiyatlarini o'rganish uchun materiallarlar, to'plamlar, tadqiqotlar va tajribalar uchun, bilim to'plamlari, o'ynash uchun o'yin mavzular to'plamlari - uy va yovvoyi hayvonlar, dengiz hayoti, hasharotlar, qushlar ko'rgazmalari bilan jihozalanadi.

San'at markazi: tasviriy faoliyat zarur jixozlar, xalq hunardmarchilik mahsulotlari tasvir etilgan albomlar va illyustratsiyalar, dekorativ-amaliy san'at, turli xil xalqlarning hayoti, madaniyati, urf-odat aks ettirilgan rasmlar, bolalar yozuvchisi va O'zbekiston shoirlari portretlari, tematik rang-barang kitoblar, erkin ijod uchun rasm chizish albomlari bilan jihozalanadi. Markazlardagi bolalar faoliyati o'yin, mustaqil nutq, kognitiv, kommunikativ, kognitiv-tadqiqot, eksperimental, ijodiy, kommunikativ, mehnat, samarali, musiqiy, badiiy rolli tarzda tashkil etiladi [7, B. 15].

Rivojlanish markazlarida o'quv va bilim jarayonini tashkil qilish uchun turli xil usullar, uslublar va o'yin shakllaridan foydalanish: suhbat, hikoya, shou, badiiy adabiyot o'qish ensiklopedik adabiyotlarni o'qish, ko'rib chiqish va muhokama, tushuntirish, munozara, video namoyishlarni tomosha qilish, kompyuter taqdimotlarini tomosha qilish, ijodiy faoliyat, tadqiqotlar, tajribalar, tajriba jonli va jonsiz tabiatning sirlari va boshqalardan foydalanish pedagogning mohirlik bilan faoliyat olib borishidan dalolatdir.

Xulosa va takliflar.

Ta'limning poydevori bo'lgan maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarini Maktabgacha yoshdagi bolada bilish jarayonini rivojlanishi jadallik bilan amalga oshadi. Ushbu jarayon orqali bolada intellektual-anglash malakalari rivojlanadi bu jarayonda bola qiziquvchan, intiluvchan, faol, bilishga qiziqish bildiradi. Bilish jarayonini rivojlanishi orqali bolada atrof-olam haqida mustaqil ma'lumot izlash, kuzatuvlar asosida xulosa qilish va umumlashtirish, yil fasllari va voqea-hodisa ketma-ketligini aytish, rasmlar bo'yicha ketma-ketlikni saqlagan holda fikr yuritish, o'z mamlakati va uning ramzlari, o'z xalqining ayrim milliy an'analari va odatlarini bilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Shunday qilib yuqoridagi ma'lumotlarga asoslanib quyidagi **xulosalarga** kelindi:

1. Katta va tayyorlov guruhlarida "Ilm-fan va tabiat" markazida 6-7 yoshlilarda tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish. Tabiiy tajribalarni tizimli ravishda amalga oshirildi.
2. "Ilm-fan va tabiat" markazi qoshida bolalarni tabiiy fanlarga qiziqishini orttirishga xizmat qiluvchi tajriba maydonchalarini tashkil etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berildi.
3. Mashg'ulot so'ngida o'zini namoyon qilishga undaydigan va bilim saviyasini namoyon qiladigan turli o'yinlar hamda kayfiyatini oshiruvchi psixotrening mashqlar, psixologik treninglardan foydalangan holda faoliyat ko'rinishida o'tkazish samarali natija beradi.
4. Pedagog tarbiyachilar o'rtasida "Tadqiqotchi tarbiyachi" tadbirlar tashkil etish va faoliyatning keyingi bosqichlarini tashkil qilish ta'lim jarayoniga ijobiy tasir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" PQ 4312-son qarori.43-60 bet
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda "2017-2021-yillarda Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi PQ 2707-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari 3032-son 03.07.2018 1-7 bet

4. "Ilk qadam" MTM ning davlat o'quv dasturi 2018-yil. Toshkent.106-107bet
5. Umumiy psixologiya. P.I.Ivanov, M.E.Zufarova. Toshkent ,2008. 73-74 b
6. Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi (o'quv qo'llanma) Sh.A.Sodiqova, M.A.Rasulxo'jayeva. Toshkent, 2013.43-bet
7. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi (o'quv qo'llanma) Toshkent "Ilm ziyo" 2012.
8. Pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi darslik B.Xodjayev, A.Choriyev, Z.Saliyeva Toshkent, 2018.70-bet
9. Innovatsion ta'lim jarayonida bolalarda ekologik tushuncha va tasavvurlarini shakllantirish Pulatova D.T maqola "Zamonaviy ta'lim" 2016-yil.44-bet
10. Maktab yoshdagi bolalarga ekologik ta'lim-tarbiya berish masalalari: Boboyorov R.O, Babayorova G.N. maqola zamonaviy ta'lim 2015.
11. "Maktabgacha tarbiya pedagogikasi". –T.: O'qituvchi. 1993.
12. Umumiy psixologiya .E.G'oziev. –T.: 2002.
13. Pedagogika va psixologiyada innovatsiyalar. Tadqiqot.uz T.2020
14. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. Toshkent, 2006.
15. N.E.Vereksa Poznavatelno-issledovatel'skaya deyatel'nost doshkolnikov (4-7 let). Avtoreferat. 2008-yil. 107-108 bet
16. Boroxova Tamara Yusupovna "Issledovatel'skaya deyatel'nikov metodicheskaya razrabotka. – Maktabgacha tarbiyalanuvchilarning tadqiqot faoliyati. 2012.
17. Grosheva I. O'zbekiston Respublikasi Davlat o'quv dasturi doirasida "Maktabgacha ta'lim muassasalaridagi rivojlantiruvchi muhitni modellashtirish", "Ta'lim sifatini oshirishda xalqaro tajribadan foydalanish: muammo va yechimlar" Respublika ilmiy amaliy konfrrensiya materiallari. 24-25 bet. 2020.